

DIMENSIUNEA REVELAȚIEI DUMNEZEIEȘTI ȘI A MÂNTUIRII ÎN HRISTOS LA ORIGEN

Conf. Dr. Vasile CRISTESCU

Într-un studiu anterior am arătat câteva aspecte din gândirea lui Origen cu privire la Schimbarea la Față a lui Hristos și experiența rugăciunii către El¹. Acum vom căuta să extindem examinarea pentru a vedea până la ce grad au fost împinse afirmațiile lui Origen cu privire la revelația dumnezeiască și mântuirea aduse de Hristos și consecințele pe care le pot avea ele pentru viața creștină.

Pentru a păstra în această examinare o continuitate cu ceea ce am prezentat mai înainte vom merge pe linia afirmațiilor lui Origen cu privire la Hristos întrupat și răstignit ca „umbră a Cuvântului”, expresie întâlnită și în textele ulterioare cărții a doua a *Comentariului* său *la Ioan*. Prin ea Origen indică, pe de o parte, umanitatea lui Hristos, cu excluderea dumnezeirii Lui, Hristosul cunoscut de mulțime ca om, pe de altă parte, venirea lui Hristos prin Întrupare în opoziție cu manifestarea Sa eshatologică în slavă. În plus, chiar dacă în *Comentariul la Plângerile lui Ieremia*, Origen arată umbra lui Hristos ca superioară celei dată de Lege, păstrează totuși și aici nuanța peiorativă a expresiei, afirmând că viața în umbră este „credința în Întrupare” (*Christi vero umbra in qua nunc in gentibus vivimus, id est incarnationis eius fides*).²

Propriu-zis, umbra Cuvântului este Cuvântul făcut trup, Iisus Hristos răstignit. Astfel, venirea lui Hristos pe pământ aduce o umbră slavei dumnezeiești. În acest sens se explică și opoziția făcută de Origen în volumul doi al *Comentariului* său *la Romani* dintre Cuvântul făcut trup și adevăratul Cuvânt al Apocalipsei. Textele în care Origen folosește expresia din „Plângerile” lui Ieremia (4, 20), „în umbra lui vom trăi printre popoare”, pentru a o aplica lui Hristos întrupat, conțin aceeași interpretare peiorativă a umbrei: „O venire

¹ *Schimbarea la Față a lui Hristos și experiența rugăciunii către El la Origen*, în „Teologie și Viață”, 7-12 (2006), pp. 5-19

² Origenes, *In Canticum Cant. Liber tertius*, 3, P.G. 13, col. 154 A.

a lui Hristos s-a făcut în smerenie, cealaltă este nădăjduită în slavă. Această primă venire în trup este numită în Scriptură cu un cuvânt tainic, umbra Sa [...]. Multe lucruri au fost [...] prin această primă venire; împlinirea și desăvârșirea lor se va face prin a Doua Venire” (*Adventus Christi unus quidem in humilitate completus est, alius vero speratur in gloria: et hic primus adventus in carne mystico quodam sermone in Scripturis sanctis umbra eius appellatur... quamplurima primo hoc adventu eius adumbrari, quorum adimpletio atque perfectio in secundo consummetur adventu*).³

În *Comentariul la Epistola către Romani*, Origen leagă umbra Cuvântului de ideea unei prefigurări a învățaturii. După el, noi n-am primit de la Hristos desăvârșirea învățaturii, ci numai o prefigurare. Venind ca trup, Cuvântul a fost cunoscut ca trup, sub „forma Sa de rob”. Mai târziu va fi cunoscut ca Dumnezeu: *Fortassi cum etiam ipsum Verbum Dei, secundum hoc quod „Verbum caro est”, et habitavit in nobis, aliter in praesenti vitae statu, aliter cum venerit quod perfectum est, cognoscitur et aliter nunc in forma servi, tunc vero aliter in forma Dei, et in Patris aequalitate sentietur*.⁴

Tot cu nuanță peiorativă vor fi interpretate de Origen și cuvintele Sfântului Apostol Pavel de la Coloseni 3, 3: „Viața voastră este ascunsă cu Hristos întru Dumnezeu”. În *Comentariul la Matei*, el arată că viața noastră este ascunsă întru Dumnezeu, pentru că atâta timp cât suntem pe pământ, suntem numai în umbra lui Hristos: *Pro quibus omnibus, vel „in forma doctrinae”, ut Apostolus dicit, et nondum in ipsa doctrina, vel „in umbra Christi” ut Jeremias nominavit et nondum in ipso Christo, vivere videmur inter gentes*.⁵

În *Convorbirea cu Heraclide* cele două locuri scripturice enunțate mai sus sunt folosite pentru a arăta că viața care ne este dată prin Hristos nu ne este prezentă decât în umbră.⁶ În opoziție cu Hristos ca umbră arătată pe pământ, Origen vorbește de Hristosul revenit la Tatăl, nu Hristosul care va veni, ci Hristosul restabilit ἀποκαταστάσῃ în starea Sa dumnezeiască la sfârșitul timpului Întrupării Lui. În afară de faptul că prin modul acesta de exprimare, Origen izolează Întruparea ca moment al vieții Cuvântului, se poate

³ Idem, *Omilie la Iisus Navi*, VIII, 4, P.G. 12, col. 866 B C.

⁴ Idem, *Com. in Ep. ad Romanos*, VI, 3, P.G. 14, col. 1062 B.

⁵ Idem, *Comment. in Matheum*, Tomus XV, 22, P.G. 13, col. 1317-1320.

⁶ Idem, *Convorbiri cu Heraclide*, în: J. Scherer, *Entretien d'Origen avec Héraclide et les évêques ses collègues sur le Père, le Fils et l'âme*, Thèse de Paris, 1955, p. 144.

observa, privitor la termenii prin care el opune umanitatea lui Hristos dumnezeirii Lui, Cuvântul desăvârșit și Cuvântul restabilit, că gnosticii foloseau termenii ἀποκαθίστασθαι și ἀνατρέχειν pentru a indica reîntoarcerea Înțelepciunii la pleromă.

Origen folosește aceleași cuvinte cu privire la Hristos. Astfel în *Comentariul la Matei* poate fi citit de mai multe ori ἀποκαθίστασθαι. La Origen verbul acesta arată în mod clar faptul că un lucru revine la starea sa primordială, așa cum se poate vedea și în *Comentariul la Ioan*: slava de la a doua venire a lui Hristos este slava „Cuvântului restabilit” în starea pe care o avea de la început la Dumnezeu, mai înainte de a se fi deșertat pe Sine Însuși (*Verbi qui restitutus, est in statum quem habuit a principio apud Deum prius quam exinaniret seipsum*)⁷. „După ce a îmbrăcat chipul de rob, Fiul se restabilește în chipul Său de Dumnezeu”⁸. Problematic este la Origen faptul că vorbește de dumnezeirea pe care Cuvântul o avea înainte de Întrupare, pe care o regăsește după Întrupare, ca și cum nu ar fi avut-o în mod egal în timpul cât era întrupat.

În plus, Cuvântul întrupat, adică chipul „de jos” al dumnezeirii celei „de sus” apare ca un amestec tainic, foarte greu de descâlcit, în care trupul servește mai curând drept voal decât revelație. Hristos, spune Origen, „este compus din clar și obscur”.⁹

Îndeosebi când se referă la Întrupare, Origen subliniază aspectul de voal ce acoperă dumnezeirea. Trupul lui Hristos este voalul chivotului de care vorbește Epistola către Evrei (9, 24 și 10, 20).¹⁰ După cum sensul profund al Scripturii este ascuns sub literă, tot așa dumnezeirea lui Hristos a fost ascunsă sub trupul Său (*Sed haec secundum litteram, quae tanquam caro Verbi Dei est et indumentum, divinitatis eius, digui fortassis vel aspiciant, vel audiant et indigni*).¹¹ Origen vorbește despre Cuvântul „în Iisus”, „prezent în Iisus”, însă nu-i atribuie trupului lui Hristos decât rolul unui instrument al manifestării lui Dumnezeu. În acest sens, poate fi întâlnită afirmația:

⁷ Idem, *Der Johanneskommentar*, XX, 11 în colecția „Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte“ (GCS), Bd. IV, hg. von E. Preuschen, Leipzig, 1903, p. 341.

⁸ Idem, *Comment in Matheum Tomus XII*, 29, P. G. 13, col. 1049 A; ἡνίκα ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφῆν δούλου λαβὼν, ἀποκαθίστασθαι τε ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ μορφῆν (*Ibidem*); XV, 5, P.G. 13, col. 1578-1580; XIV, 24, P.G. 13, col. 1324.

⁹ Idem, *Der Johanneskommentar*, II, 26, în GCS, Bd. IV, pp. 84-85.

¹⁰ Idem, *Comment. In Epist. ad Rom. Lib. VI*, 7, P.G. 14, col. 1072 A.

¹¹ Idem, *In Leviticum Homilia I*, 1, P.G. 12, col. 405 B.

„Cuvântul lui Dumnezeu a rostit în Iisus un asemenea cuvânt după cum Dumnezeu Se servește de un anumit profet ca de un instrument”.¹²

Adevărul era conținut în Vechiul Testament, iar venirea lui Hristos nu l-a făcut decât să apară. Iisus a învățat cum trebuie înțeleasă Legea, a descoperit adevărul Legii, dând regula supremă de interpretare „după Duh”. De regulă, Hristos este Cel ce descoperă (σφαηνιστη□)¹³, nu obiectul revelat. Făcând ca taina ascunsă sub literă să fie descoperită, El a luminat câmpul Scripturilor. Atunci a fost „revelarea adevărului” (ἠφανερωσι□ τῆ□ αλιθεία□).¹⁴ Mai multe texte afirmă rolul acesta revelator al Întrupării care face înțeles și arată ceea ce era ascuns „atâta timp cât nu fusese venit Cel ce luminează tainele conținute în Lege și profeți [...] și a dat un trup Evangheliei”¹⁵.

Cuvântul „arătare” este folosit de Origen nu pentru a sublinia actul decisiv al lui Hristos în revelație prin Întruparea Sa, ci în sensul de venire, în care este folosit pentru a caracteriza toate felurile de arătări ale lui Dumnezeu. Expresiile „arătare” (ἐπιφάνεια) a prezenței lui Hristos ca înțelepciune sau ca cuvânt pentru a nimici greșeala, și a puterii lui Iisus ca înțelepciune și cuvânt pentru a lumina sufletul – expresii care se referă la Hristos, privesc, la Origen, mai mult manifestările interioare și individuale și nu în special Întruparea.

Ἐπιφάνεια este în unele cazuri echivalentul lui ἐπιδημία (venire), ca de exemplu în fraze ca acestea: adevărul exista înainte de arătarea a lui Hristos, înțeles aici cu sensul de venire a lui Hristos.¹⁶ Trebuie însă menționat faptul că adevărul despre arătarea lui Dumnezeu în Hristos era în secolul II dominant în limbajul creștin. La Origen ἐπιφάνεια a pierdut puterea ei chiar în faptul de a indica venirea lui Hristos în starea chenotică. La fel, cuvântul παρουσία este înțeles în simplul fapt de venire, nemaivând și sensul tehnic consacrat venirii Fiului la sfârșitul timpurilor. Interpretând cuvântul lui Hristos „de câte ori am vrut să adun pe fii tăi” (Matei 23, 37), Origen afirmă următoarele: „Hristos a fost permanent prezent, nu numai prin prezența Sa, ci chiar substanțial, la Moise, la profeți și mai ales la îngeri care slujeau mântuirii neamului omenesc” (*Sed non solum*

¹² Idem, *Contra Celsum*, II, 9, în: SC, nr. 132, trad. de M. Borret, Paris, 1967, p. 303.

¹³ Idem, *Der Johanneskommentar*, I, 29, în GCS, Bd. IV, p. 36.

¹⁴ *Ibidem*, XXVIII, 12, în GCS, Bd. IV, p. 404.

¹⁵ *Ibidem*, I, 6, în GCS, Bd. IV, p. 11.

¹⁶ Idem, *Contra Celsum*, VIII, 12, P.G. 11, col. 1333 B C.

*in praesentia, verum etiam substantialiter semper Christus praesens fuit et in Moyses, et in prophetis, magis autem et in angelis ministrantibus saluti humanae)*¹⁷.

În *Omilia la Isaia*, referindu-se la serafimul care a fost trimis la profet (Isaia 6, 6), Origen spune: „Nu a fost decât o venire a Domnului meu Iisus Hristos [...]. El vine la Moise, la popor, la fiecare profet [...], dovada că a venit înaintea venirii Lui trupești este dată de cuvântul Său: de câte ori am vrut să adun pe fii tăi” (*Non est unus Domini mei Jesu Christi adventus quo descendit ad terras: et ad Isaiam venit, et ad Moysen venit, et as populum venit, et ad unumquemque prophetarum venit... Quia autem et ante praesentiam carnalem ad homines venerit, ipsum accipe testem denuntiantem atque dicentem... quotus volui colligere filios tuos*)¹⁸.

Origen afirmă că timpul unor verbe din Scriptură ar indica mai mult o acțiune continuă a Cuvântului dumnezeiesc¹⁹ și nu o acțiune împlinită într-un anumit moment distinct al istoriei. Referindu-se la cuvintele Sfântului Ioan Botezătorul de la Ioan 1, 29 („Iată Mielul lui Dumnezeu Care ridică păcatele lumii”), el insistă asupra timpului prezent: timpul acesta dovedește, după Origen, că în toate timpurile Fiul lui Dumnezeu este Cel ce ridică păcatele lumii²⁰.

Origen folosește și alte cuvinte din Scriptură pentru a arăta acțiunea lui Hristos înainte și după Întrupare. Apostolul arată în Epistola către Evrei că, prin păcatul său, cel păcătos „răstignește din nou” pe Fiul lui Dumnezeu (Evrei 6, 6). Origen aduce chiar un verb nou pentru a arăta că înainte de venirea istorică a lui Hristos, păcătosul putea să-L răstignească (προσταυροῦν). Păcătosul Îl răstignește pe Fiul lui Dumnezeu „fie înainte de venirea istorică și trupească a Domnului nostru, fie după”.²¹ Sfinții puteau să pronunțe cuvântul „m-am răstignit împreună cu Hristos” înainte de pătimirea lui Hristos.

Întrebarea care se pune este dacă la Origen, Întruparea este legată de adevăr, împlinire și desăvârșire, așa cum o arată Evangheliile și Epistolele din Noul Testament. Un text târziu, cunoscut prin traducerea lui Rufin, arată clar atitudinea lui Origen în această problemă. Origen comentează cuvântul Apostolului Pavel că „Adam

¹⁷ Idem, *Serm. In Mat. 28*, P.G. 13, col. 1639 C.

¹⁸ Idem, *Hom. In Isaiam, I, 5*, P.G. 13, col. 223 D.

¹⁹ Origen precizează totodată că această acțiune continuă a lui Hristos a fost împlinită prin trimiși în slujba lui Hristos, înaintemergători și ucenici (*De principiis, II, 6*).

²⁰ Origen, *Fr. in Job., 19*, în GCS, Bd. IV, p. 499.

²¹ Idem, *Der Johanneskommentar, XX, 12*, în GCS, Bd. IV, p. 341.

este tip al Celui ce va să vină” (Romani 5, 14) apropiindu-l de o altă expresie paulinică după care Legea este „umbra bunurilor viitoare” (Evrei 10, 1).

După cum afirmă Origen, viitorul acesta care ar fi trebuit să fie venirea lui Hristos ca împlinire a făgăduinței, poate fi înțeles cu *privire la Pavel, care scrie, sau la Adam, de care el vorbește. Origen crede că termenul este ambiguu atât în Epistola către Romani, cât și în locurile în care este vorba de „umbra bunurilor viitoare”. „După venirea lui Hristos, adevărul a venit să îplinească umbra sau aceasta se va face în viața viitoare?” (utrum in adventu Christi, in futuro saeculo umbrae istius explenda sit veritas, incertum est)*²².

Origen afirmă că răspunsul nu poate fi unul sigur. Dacă răspundem afirmativ, realitățile Noului Testament împlinesc ritualurile Legii. Dacă răspundem negativ, trebuie să așteptăm să bem vinul cel nou în împărăția Tatălui (Matei 26, 29), veșnicia va fi sabbatul. În „bunurile care vor veni” Origen vede pe cele care ne vor fi date în împărăția veșnică.

El nu spune însă nimic de realitatea bunurilor aduse de Hristos. De la Hristos am fi primit numai începutul vieții noi. Origen nu ia în seamă a doua parte a versetului de la Coloseni 2, 17 – cuvintele „trupul este al lui Hristos”. Cuvintele acestea nu se găsesc în nicio parte din opera lui. Absența aceasta trebuie remarcată în vederea unei eventuale evaluări a receptării textelor nou-testamentare în opera lui Origen, pentru că, deși locul de la Coloseni 2, 17 apare de zece ori în opera lui, cuvintele $\sigma\omega\mu\alpha \delta\grave{\epsilon} \tau\omicron\upsilon \chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\upsilon$ nu apar niciodată.

O astfel de evaluare ar putea oferi ca rezultat un catalog al locurilor scripturistice neglijate de Origen pentru a arăta rolul de bază al Întrupării Cuvântului în descoperirea lui Dumnezeu. Aici dăm numai câteva locuri care pot fi adăugate locului de la Coloseni 2, 17: Ioan I, 17 („harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos”); Ioan VI, 55 („adevărata mâncare”); Ioan VI, 32 („pâinea cea din cer”); Ioan XV, 1 („vița cea adevărată”). Față de acestea, Origen nu arată niciodată că Trupul lui Hristos luat în unitatea Persoanei Lui divino-umane este împlinirea făgăduințelor Vechiului Testament.

Uneori, când spune că Hristos a dat adevărata mâncare, superioară manei din pustie, urmărește doctrina interpretată spiritual: Origen afirmă că lucrarea lui Hristos va fi împlinită când întreaga lume a duhurilor, a astrelor și a oamenilor ($\tau\grave{\alpha} \lambda\omicron\gamma\iota\kappa\acute{\alpha}$) va fi ajunsă la împlinire.

²² Idem, *Com. in Ep. ad Rom.*, V, I, P. G. 14, col. 1020 BC.

Atunci bucuria Lui va fi „deplină”.²³ Origen spune că la Ioan 4, 34 „împlinirea voii Tatălui” nu poate fi raportată la ceea ce a făcut Hristos pe pământ, ci la ceea ce face Cuvântul neîncetat în sufletul fiecăruia din noi și pe care-l va împlini la sfârșitul lumii.

Întrebarea este însă: Origen rezervă Cuvântului întrupat numele de Cuvânt desăvârșit? Arată el momentul Întrupării prin expresiile paulinice „plinirea vremii” (Galateni 4, 4) sau „plinirea vremurilor” (Coloseni 1, 10)? Pe de o parte, el arată că Hristos încoronează lucrarea pregătită de Ilie sau de Ioan Botezătorul. Dar așa-zisa desăvârșire este legată de locul pe care-l ocupă El în continuitatea revelației. De altfel, acest Cuvânt desăvârșit, mai mult decât Iisus Însuși, este învățătura lui Iisus înțeleasă spiritual.

Privitor la expresia „plinirea vremii” ea arată mai degrabă o etapă în viața spirituală a unui suflet decât momentul Întrupării. Numai când un suflet ajunge la deplinătatea spirituală are loc venirea Fiului. Interesul lui Origen s-a arătat pentru problema sufletelor, neglijând astfel istoria neamurilor.

El ar fi putut insista pe momentul venirii lui Hristos, dar nu a făcut-o. El afirmă că venirea lui Hristos inaugurează timpul desăvârșirii, al adevărului, dar subliniază caracterul incoativ (introdactiv) al venirii lui Hristos. De aceea, cuvântul cheie al lui Origen – *νοητός* – care arată mai puțin „inteligibilul”, cât mai ales ceea ce este „înțeles de minte”, „asimilat în mintea celui care a înțeles”, „devenit interior” – distruge puterea decisivă pe care creștinii o atribuie Întrupării Cuvântului. Accentul pus de Origen este pe primirea interioară a cuvântului.

Acțiunea lui Hristos nu se împlinește prin simplul fapt al existenței istorice a lui Iisus, ci prin efortul de discernământ spiritual al fiecărui creștin față de umanitatea lui Hristos, care a adus revelația lui Dumnezeu în termeni ambigui, căci îmbrăcarea trupului n-a fost din partea lui Dumnezeu momentul unei clare revelații. Revelație, arătare, epifanie a lui Dumnezeu este venirea atemporală a Cuvântului dumnezeiesc dezbrăcat de trup. Pentru revelația Tatălui, Iisus întrupat n-a avut decât un rol iconic.

Când vorbește de revelația lui Hristos, Origen pune accent pe locul revelației Acestuia într-un plan mai vast al revelației. După cum just observă Părintele Florovsky, într-o hristologie ambiguă²⁴ ca cea

²³ Idem, *Hom, in Lev., VII, 2*, P.G. 12, col. 481 B.

²⁴ Georges Florovsky, *Origène, Eusèbe et la controverse iconoclaste*, în: „Istina”, nr. 4 (1994), p. 349.

a lui Origen, ansamblul presupunerilor sale metafizice nu-i permitea să includă Întruparea ca un eveniment istoric unic, înscris în planul general al revelației. Pentru el, întreaga istorie nu era decât trecătoare și accidentală. Întruparea istorică nu trebuia deci considerată decât un moment în continuitatea istorică a teofaniei permanente a Logosului divin – un moment central într-un sens, dar care nu era nimic mai mult decât un simbol central. În perspectiva unui proces cosmico-divin continuu nu mai era loc pentru o adevărată unicitate istorică, pentru o decizie ultimă, împlinită în timpul Său printr-un eveniment major”.²⁵

Pentru Origen, Hristos Însuși este progresiv: El are un început – umanitatea Sa este astfel începutul vestirii celei noi – și un sfârșit (τέλος), dumnezeirea Sa: ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ [...] πρὸς ἡμᾶς δὲ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο [...] οὕτω μόνον πρῶτον αὐτὸν χωρῆσαι δυναμένοις.²⁶ Prima Sa venire în urma Întrupării Sale a fost un început, al cărui sfârșit va fi odată cu a doua Sa venire, în slavă. Prin credința în Iisus credincioșii n-au decât începuturile (ἀρχή) cunoașterii.²⁷

Asupra acestei teme Origen revine mereu. La întrebarea dacă Hristos a adus împlinirea făgăduințelor, Origen dă un răspuns pe care-l repetă de multe ori: Hristos a adus numai începutul împlinirii. În *Omilia la Iosua*, Origen afirmă cu privire la Hristos: „Cred că poate nici venirea, nici Întruparea Sa nu ne aduc ceea ce este desăvârșit și total; chiar dacă El a fost dus pe cruce și dacă totul a fost împlinit și dacă a înviat din morți, totuși din El Însuși nu ne descoperă tot ceea ce este desăvârșirea (*Ego puto quod fortasse nec in adventu Jesu, et incarnatione eius adhuc quod perfectum est et integrum discimus: sed nec si ad crucem ducatur jam, et consummetur in omnibus, nec si a mortuis resurrexit, cuncta nobis per*

²⁵ *Ibidem*. „Nici un eveniment nu putea să aibă în această perspectivă o semnificație ultimă sau valoare prin el însuși ca eveniment. Toate evenimentele trebuiau să fie interpretate ca simboluri sau proiecții a unei realități superioare, supratemporale și supraistorice. Istoricul se găsea într-un fel oarecare dizolvat în simbolic. Iar un simbol nu este nimic mai mult decât un semn arătând un dincolo, fie veșnicia sau „veacul ce va să vină” sau amândouă odată. Întregul sistem de simboluri era provizoriu era ceva provizoriu, destinat să fie în final îndeplinit. El trebuia să pătrundă ultimul ecran al simbolurilor. Acesta era principiul sau postulatul exegetic major al lui Origen” (*Ibidem*, pp. 349-350).

²⁶ Origenes, *Der Johanneskommentar*, I, 18, în GCS, Bd. IV, p. 23.

²⁷ Idem, *Fr. in Mat.*, 74, în: E. Klostermann-E. Benz, *Mathäuserklärung III. Fragmente und indices, erste Hälfte*, în colecția GCS, 41, 1, Origenes Werke, 10, 3, 1941, p. 120. .

semetipsum quae perfecta sunt, pandet). Avem încă nevoie de un altul care ne va deschide și ne va descoperi tot. Ascultă-L pe Domnul Însuși când spune aceasta în Evanghelii: am multe a vă spune încă [...] când va veni Duhul Adevărului. Prin El și în El se încheie desăvârșirea Treimii. Cu toate că pocăința a fost propovăduită de Domnul și Mântuitorul, după cum și întoarcerea de la rău la bine, a fost dată iertarea păcatelor tuturor credincioșilor și au fost împlinite toate lucrurile care par să tindă la desăvârșirea decadei, totuși desăvârșirea și totalitatea bunurilor ajung când după toate acestea suntem capabili să primim harul Duhului Sfânt. Nimic nu este desăvârșit pentru cel căruia îi lipsește Duhul Sfânt, prin care se desăvârșește taina Treimii”.²⁸

După Origen, pedagogia divină nu se încheie cu Întruparea Cuvântului în Iisus, lucrarea lui Hristos se întinde de la un început la un sfârșit, între cele două venituri ale Lui. Într-un pasaj cunoscut numai în traducerea lui Rufin și care corespunde bine textelor precedente cunoscute în originalul grec, Origen interpretează „nădejdea slavei lui Dumnezeu” (Romani 5, 2) de care Apostolul se bucură, precizând că slava nădăjduită se opune în ceea ce este veșnică măririlor trecătoare care se pot vedea, ca, de pildă, acelora care au fost împărțite (*ministrata*) prin mijlocirea lui Moise și în urma venirii trupei a Mântuitorului: „Nu putem să spunem despre această slavă că este cea care trebuie nădăjduită, pentru că Apostolii spun că au văzut-o (Ioan 1, 14)” (*De qua gloria non possumus dicere quod ipsa sit quae speranda est: hanc enim vidisse dicunt apostoli*)²⁹.

„Aceste măririi care au fost aduse fie prin Moise la cei vechi, fie prin venirea trupei a lui Hristos pentru noi, nu erau măririi ale îngerilor (Luca 9, 26), ci măririi ale oamenilor”³⁰. Cuvântul Apostolului Pavel despre vederea „față către față” (II Corinteni 3, 18) nu trebuie înțeles la timpul prezent: „După cum nimeni nu ar fi putut [...] primi slava pe care Apostolii au văzut-o dacă nu ar fi fost slava dată prin Moise în Lege, o pregătire (*viam intelligentiae*) luminată de slava care era în Lege și în profeți, aceștia zărind lumina slavei care era cea a Fiului venind de la Tatăl – tot așa [...] cel ce contemplă față către față (II Corinteni 3, 18) această (*istam*) slavă a Fiului în deplină înțelegere a credinței – el, care a venit de la Lege la Evanghelie și la venirea trupei a Mântuitorului, inima

²⁸ Idem, *Hom. in Jesus Navi, III, 2*, P.G. 12, col. 838 CD.

²⁹ Idem, *Comment. in Epist. ad Rom., Lib. IV, 8*, P.G. 14, col. 991 D.

³⁰ *Ibidem*.

luminată prin credință – poartă acum duhul său întins spre a Doua Venire a slavei și este transformat din slava prezentă în slava viitoare care trebuie nădăjduită [...] Nimeni nu va fi capabil de această slavă viitoare dacă n-a primit deja o anumită deprindere (*usum et meditationem quandum*) ca să devină [...] mai bine pregătit să primească această (*illius*) slavă adevărată, prin puterea Duhului Sfânt”³¹.

Slava este aici echivalentă cu cunoașterea. Afirmările lui Origen cu privire la împărțirea măririlor de către Dumnezeu se referă la economia revelației. Împărțirea aceasta începe în Vechiul Testament, urmează apoi cu Întruparea și este încă în curs de evoluție sub stăpânirea Duhului. Principiul este cel al pedagogiei care împarte măririle după capacitățile umane: „Măririle au fost împărțite oamenilor și măsurate după puterea oamenilor de a le primi [...] Dumnezeu împarte mărețiile măririlor după capacitatea duhurilor”³².

Revelația are loc pe paliere succesive: legea naturală este o pregătire pentru revelație, în revelație Legea veche este o pregătire pentru Legea nouă. În Legea nouă, Evanghelia propovăduită de Iisus este o pregătire pentru evanghelia finală, cea a celei de-a doua veniri, care este de altfel prefigurată și chiar începută de prima venire a lui Hristos.

Revelația adusă de Iisus se situează într-o înlănțuire: Iisus nu aduce revelația dintr-odată și o singură dată, odată pentru totdeauna. După Origen, rămâne încă un progres de împlinit. Iisus însuși face o „introducere” (εἰσαγωγή),³³ o învățatură pregătitoare. De aceea, despre El se poate spune ceea ce se spune despre Lege.

Origen vorbește de veșmântul stropit cu sânge al Apocalipsei (Apocalipsa 19, 13), simbol al trupului lui Hristos, și spune că, chiar dacă uneori ajungem la o contemplație ridicată a Cuvântului, nu trebuie neglijată introducerea dată prin El în trupul nostru (τῆς ἐν σώματι ἡμῶν γενομένης δι’ αὐτοῦ εἰσαγωγῆς)³⁴. Aceste cuvinte nu înseamnă venirea Lui în trupul uman, ci introducerea care ne-a fost dată prin El în trupul nostru.

Origen distinge o înțelegere intelectuală a tainelor, cea pe care o puteau avea părinții și profeții atunci când luau cunoștință de conținutul cuvintelor lor inspirate, și vederea acestor taine arătată prin venirea lui Hristos. După un verset al Epistolei către Romani

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

³³ *Idem, Der Johanneskommentar, II, 8, în GCS, Bd. IV, p. 62.*

³⁴ *Ibidem.*

(16, 26-27) taina era „ascunsă” înaintea venirii lui Hristos. Pentru Origen „ascuns” nu înseamnă „absent”. Învățătura lui Hristos era încă ascunsă pentru cei vechi dar ea exista deja. Venirea lui Hristos n-a adus revelația unui adevăr nou, ci numai manifestarea unui adevăr vechi³⁵.

Alt text se găsește în Epistola către Efeseni (3, 5-6). Apostolul spune că „taina lui Hristos [...] nu s-a făcut cunoscută fiilor oamenilor în alte veacuri așa cum s-a descoperit acum sfinților Săi apostoli și prooroci prin Duhul Sfânt”³⁶. Origen caută să vadă ce diferență este între cele două cunoașteri ale adevărului: „Bunurile care vor veni n-au fost descoperite oamenilor în același fel: celor ce cunosc fără să vadă împlinirea profețiilor și celor ce cu ochii lor văd împlinirea, cum o vor vedea Apostolii. Aceștia după părerea mea nu vor avea o înțelegere mai mare decât cea a părinților și profeților (ἐννόουν τὰ πράγματα οὐ μᾶλλον), dar putem să dăm mărturie că «taina n-a fost descoperită altor veacuri cum va fi acum prin Apostoli», pentru că față de înțelegerea tainelor de către ei, ei (Apostolii n.n.) vor avea evidența lucrului împlinit: πρὸς τῷ νοεῖν αὐτοῦς τὰ μυστήρια καὶ τὴν ἐνάργειαν διὰ τοῦ πράγματος ἐπιτελουμένου κατανοεῖν³⁷.

Origen folosește pentru persoanele din Vechiul Testament cuvântul „contemplație” (θεῶα)³⁸, iar verbul „a contempla” pentru a caracteriza vederea adevărului pe care acestea o puteau avea în Vechiul Testament. Când vorbește de Apostoli folosește verbul „a vedea”. În același timp el precizează însă că înțelege verbul „a vedea” în sensul de „a înțelege”.³⁹ Totodată afirmă mereu că „Apostolii n-au fost mai învățați decât părinții sau decât Moise, sau decât profeții”⁴⁰.

Origen insistă asupra cunoașterii lui Dumnezeu pe care au avut-o persoanele din Vechiul Testament pentru a respinge teoria marcionită și gnostică. Marcion afirma că Iisus revela un Dumnezeu nou, rămas necunoscut până la venirea Mântuitorului, iar unii gnostici interpretau versetul de la Ioan „harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos” (Ioan 1, 17) îndepărtând orice adevăr al Legii.

³⁵ *Ibidem*, VI, 4, în GCS, Bd. IV, p. 110.

³⁶ *Ibidem*, VI, 27, în GCS, Bd. IV, p. 112 ș.u.

³⁷ *Ibidem*, p. 112.

³⁸ *Ibidem*, VI, 3, în GCS, Bd. IV, p. 109.

³⁹ *Ibidem*, p. 109.

⁴⁰ *Ibidem*, VI, 5, în GCS, Bd. IV, p. 113.

Origen arată că venirea lui Hristos face mai evident un adevăr care se găsea deja conținut în Lege și pe care profeții puteau deja să le înțeleagă pe deplin. Persoanele din Vechiul Testament puteau să aibă cunoașterea lui Dumnezeu pe care Iisus va veni să o descopere după ele. În tomul VI al *Comentariului la Ioan*, Origen afirmă cu putere această învățătură: „Profeții conduși de Duhul au trecut de la introducerea tipologică la vederea adevărului”⁴¹.

Astfel, introducerea tipologică nu este legată de o epocă, anume cea dinainte de Hristos, după cum vederea adevărului nu este rezervată timpului lui Hristos. Ordinea progresivă a revelației care merge de la tipologie la vederea adevărului se reînnoiește pentru fiecare om după lucrarea în el a Duhului.

În timp ce gnosticii spuneau că „Apostolii au fost mai învățați decât părinții și profeții”⁴², Origen afirmă că unele persoane ale Vechiului Testament au ajuns la aceeași cunoaștere ca cea a Apostolilor. Nu este vorba de toate persoanele Vechiului Testament, pentru că Evanghelia spune că „mulți au dorit să vadă ceea ce vedeți voi (Apostolii) (Matei 13, 17), dar cei „desăvârșiți” au fost capabili „să urce la înălțimea Cuvântului” și au fost învățați de Hristos: «Sfinții de dinaintea venirii lui Hristos, mai mult decât mulțimea credincioșilor, au înțeles tainele dumnezeirii. Cuvântul lui Dumnezeu I-a învățat mai înainte de a Se face trup, căci El lucrează din toate timpurile, ca bun imitator al Tatălui Său, pentru că spune: «Tatăl Meu lucrează mereu» (Ioan v, 17). Cei vii, căroră Avraam le este părinte, au cunoscut învățăturile celor vii; ei au fost învățați de Hristos, născut înaintea aurorei, mai înainte de a se întrupa»⁴³.

Dacă Origen a încercat să evite tezele gnosticilor și marcioniștilor, a ajuns însă la celaltă extremă, aceea de relativizare a revelației adusă de Hristos, așa cum am văzut din rândurile de mai sus. Dacă vom readuce în discuție aspectul umbrei și al chipului la Origen, vom vedea mai departe acest aspect. În limbajul obișnuit al lui Origen, umbra servește în mod normal indicării într-un mod simbolic a obiectelor care sunt numite de altfel chipuri sau care primesc epitetul de „figurativ”, obiectele lumii materiale. Umbra nu are sensul peiorativ de întuneric. Origen păstrează cu fidelitate semnificația cuvântului ebraic *selem*, care arată în același timp umbra pe care o proiectează un obiect și chipul acelui obiect.

⁴¹ *Ibidem*, VI, 3, în GCS, Bd. IV, p. 109.

⁴² *Ibidem*, VI, 6, în GCS, Bd. IV, p. 113.

⁴³ *Ibidem*, VI, în GCS, Bd. IV, p. 110.

Adesea Origen asociază cele două cuvinte, umbră și chip, punându-le pe același plan. Pentru el, umbra și chipul sunt două sinonime care-i servesc în același timp să indice fie Vechiul Testament raportat la Noul, fie ansamblul revelației primit astăzi de oameni prin raportarea la ceea ce vor cunoaște la sfârșitul timpului, dar nu distinct, unul Vechiul Testament, altul Noul. Un exemplu este textul următor: „Apostolii nu vedeau încă realitățile adevărului, ci umbrele acestei realități; nu lumina deplină, ci un chip obscur” (*Nec enim ad huc veritatis negotia, sed umbras negotiorum conspiciebant nec plenam lucem, sed obscuram imaginem*)⁴⁴.

După Origen umbra și chipul indică revelația primită de Apostoli. Privitor la persoana lui Hristos, Origen spune că Cuvântul din Apocalipsă merită epitetul adevărat, pentru că se deosebește de Cuvântul întrupat, „de Cel ce vorbește în umbre, tipuri și chipuri”⁴⁵. „Mulțimea celor ce-și închipuie că cred, este învățată prin umbra Cuvântului”⁴⁶.

Noul Testament poate să rămână cunoscut în mod unic în „tipuri” și „umbre” sub care se ascunde adevărul. Astfel pentru Noul Testament ca și pentru cel Vechi există o „literă care ucide” (II Corinteni 3, 6)⁴⁷. Metoda exegetică a lui Origen, arată Părintele Florovsky, oricare ar fi numele pe care noi i l-am atribui, „era concepută mai ales în acest scop ultim: să depășească istoria, să meargă dincolo de vălul evenimentelor, dincolo de litera care inevitabil «ucide», chiar sub noua dăruire a harului, nu mai puțin decât *sub umbraculo legis*. Realitatea istoricității evenimentelor nu era negată, dar trebuia să le interpreteze ca aluzii, semne și simboluri”⁴⁸. Unele cuvinte ale lui Iisus trebuie înțelese spiritual: a mânca trupul Lui, a bea sângele Lui⁴⁹.

În *Comentariul la Evanghelia după Matei*, Origen afirmă că diferitele vindecări făcute de Iisus indică diferitele categorii de suferințe pe care Mântuitorul le vindecă: „Actele împlinite atunci erau

⁴⁴ Idem, *Hom. in Is, VII, 1*, P.G. 13, col. 247 BC.

⁴⁵ Idem, *Der Johanneskommentar, II, 6*, în GCS, Bd. IV, p. 60.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Idem, *Hom. in Lev. VII, 5*, P.G. 12, col. 486-489.

⁴⁸ Georges Florovsky, *op. cit.*, p. 350. „Ar fi o nedreptate flagrantă să-i impuțăm lui Origen o neatenție față de «Iisusul istoric» și răstignirea Sa. După cum just a observat Bigg «crucea, în toată splendoarea, frumusețea și puterea ei era mereu înaintea ochilor lui Origen». Simbolismul lui Origen nu avea în acest punct nimic din dochetism. Cu toate acestea «crucea istorică» a lui Iisus nu era pentru Origen decât un simbol a ceva mai ridicat” (*Ibidem*).

⁴⁹ Origenes, *Hom. in Lev. VII, 5*, P. G. cit., col. cit.

simboluri ale actelor împlinite mereu prin puterea lui Iisus; într-adevăr, nu există un timp în care să nu se înfăptuiască prin puterea lui Iisus una din faptele despre care relatează Scriptura” (σύμβολα γὰρ ἦν τὰ ποτε, τῶν ἀεὶ ὑπὸ τῆ δυνάμεως Ἰησοῦ ἐπιτελουμένων. Οὐκ ἔστι γὰρ ὅτε ἕκαστον τῶν γεγραμμένων ὑπὸ τῆς δυνάμεως Ἰησοῦ κατὰ τὴν ἑκάστου ἀξιάν οὐ γίνεται)⁵⁰.

Actele împlinite de Iisus arătau în ordinea trupului ceea ce Cuvântul face veșnic în ordinea sufletului; chiar actele lui Iisus pe care El le-a împlinit în timpul vieții Lui pământești prefigurează o activitate eshatologică a Cuvântului revenind în slava Sa. Ele constituie un fel de profetie. „Să cerem să vedem *dublu* tot ceea ce este în Evanghelii: cum aceasta s-a făcut după trup când Mântuitorul nostru cobora pe pământ și cum ceea ce se făcea în trup era semn și chip a ceea ce va fi” (*Sed et cuncta Evangeliorum oremus videntes dupliciter videre, quomodo facta sint juxta corpus, quando Salvator noster venit ad terras. Et enim similitudo erat, et typus futurorum unumquodque quod fiebat in corpore*)⁵¹. După Origen, bunurile care vor veni arată sensul ascuns al Scripturii, perceptibil de acum.

Pe aceeași linie, Origen afirmă că limbajul lui Iisus a fost acoperit în mod voit. Învățătura Lui lua adesea forma unei parabole, a cărei explicație o primeau numai Apostolii. Pentru mulțimea ascultătorilor, Iisus Se prezenta ca o enigmă ce trebuie descifrată. După cum actele lui Iisus erau „semne”, așa cum arată Evanghelistul Ioan, tot așa cuvintele Lui nu descopereau direct adevărul⁵². Astfel, Legea Nouă conține ca și Legea Veche cunoașterea adevărată sub o formă ascunsă⁵³.

Moise punea un voal pe fața sa pentru a vorbi de cunoașterea ascunsă în Vechiul Testament. La fel există un voal pe Evanghelie pentru cei ce nu s-au întors la credință. Ei află în Evanghelie trupul Cuvântului și nu duhul Lui, pe Iisus răstignit și nu înțelepciunea lui Dumnezeu, sensul trupesc și nu sensul spiritual (*Istis talibus non dicebat quia Dominus spiritus est, nec dicebat eis quia Christus Dei sapientia est. Non enim poterat agnoscere Christum secundum hoc quod sapientia Dei est, sed secundum hoc quod crucifixus est*)⁵⁴. Ca și Vechiul Testament, Evanghelia trebuie înțeleasă tainic.

⁵⁰ Idem, *Comment. in Mattheum. Tomus, XI, 17*, P. G. 13, col. 959 C.

⁵¹ Idem, *Hom. in Isaiam, VI, 3-4*, P. G. 13, col. 242 BC.

⁵² Idem, *Der Johanneskommentar, XIII, 64*, în GCS, Bd. IV, p. 296.

⁵³ Idem, *De princ., IV, 2*, P. G. 11, col. 346 AB; IV, 3, col. 346-348.

⁵⁴ Idem, *Hom. in Ex., XII, 4*, P. G. 12, col. 386 B.

Reflectând asupra limbajului din Evangheliile, Origen ajunge la concluzia că cuvintele nu pot traduce decât puncte de vedere asupra adevărului, luări de cunoștință succesive, fragmentare, pe care autorii inspirați le-au tradus în limbajul uman. „Evangheliștii au avut vederi diverse cu privire la multiplele aspecte ale lui Iisus”⁵⁵. Ei și-au exprimat „propria lor înțelegere cu privire la ceea ce este Iisus” (Ἰδοὺν διάνοιαν τῶν περὶ τοῦ ὃ τί ποτέ ἐστίν)⁵⁶.

În cartea I din *Comentariul la Evanghelia lui Ioan*, Origen acordă titlul de Evanghelie „într-un mod general la tot ceea ce stabilește venirea lui Hristos și orânduiește prezența Sa, făcând-o adevărată pentru sufletele care vor să primească Cuvântul lui Dumnezeu când stă la ușă, bate și vrea să intre la ele”⁵⁷.

Definiția aceasta este foarte vastă și poate fi aplicată tot așa de bine Vechiului Testament. Pentru cei care au știut să-l înțeleagă, acesta conținea, așa cum va face orice Evanghelie, „vestirea lucrurilor care bucură pe cel ce le aude”⁵⁸. Importantă este „venirea lui Hristos în suflete” și „venirea Tatălui prin Fiul”. Sfinții Vechiului Testament puteau să primească deja „venirea Fiului” și pe cea „a Tatălui prin Fiul”⁵⁹.

Relatarea Evangheliilor nu constituie pentru Origen sursa unică, nici chiar o sursă privilegiată, a cunoașterii noastre cu privire la Hristos. Limbajul Evangheliei nu este mai clar decât cel al Vechiului Testament⁶⁰.

Pentru a primi revelația adusă de Fiul, Evanghelia istorică trebuie transformată într-o „evanghelie veșnică”, adică o Evanghelie înțeleasă spiritual, Evanghelia care poate să dea o cunoaștere clară a dumnezeirii Fiului. Pentru Origen, cei simpli (*simpliciores*) „care sunt încă precum copiii” puteau să fie mulțumiți, cu sensul „somatic” al Scripturii, care nu este decât „o umbră a tainelor lui Hristos” așa după cum pe bună dreptate Legea Veche avea să fie o umbră a bucuriilor viitoare.⁶¹

Cei mai avansați sunt raportați la adevărul însuși, adică la „Evanghelia veșnică” (sau Evanghelia „spirituală”), față de care Evanghelia istorică nu este decât o umbră enigmatică. „Origen deosebește cu

⁵⁵ Idem, *Der Johanneskommentar*, X, 5, în GCS, Bd. IV, p. 175.

⁵⁶ *Ibidem*, I, 22, în GCS, Bd. IV p. 27.

⁵⁷ *Ibidem*, I, 4, în GCS, Bd. IV p. 9.

⁵⁸ *Ibidem*, I, 5, în GCS, Bd. IV p. 9.

⁵⁹ *Ibidem*, VI, 4, în GCS, Bd. IV, p. 110.

⁶⁰ Idem, *Hom. in Lev.*, X, 1, P. G. 12, col. 529-531.

⁶¹ Georges Florovsky, *op. cit.*, p. 350.

insistență și opune un creștinism «exterior» unui creștinism «ascuns». El admite, este adevărat, că trebuie să fie deodată «somatic» și «pnevmatic» dar numai pentru rațiuni și scopuri educative. Trebuie spus creștinilor «după trup» că nu cunosc nimic altceva decât pe Hristos Iisus și răstignirea Sa. Dar dacă găsim pe cei desăvârșiți în duh, care poartă roadele Duhului și iubesc înțelepciunea cerească, trebuie să le facă parte de acest Cuvânt care după ce S-a făcut trup S-a ridicat din nou acolo unde se găsea la început cu Dumnezeu».⁶²

Numele de „evanghelie veșnică” este împrumutat de Origen din Apocalipsă (16, 2). În alte texte ale lui Origen, evanghelia veșnică va primi interpretări diferite: uneori va fi evanghelia propovăduită sfinților la sfârșitul veacurilor pentru a-i pregăti să primească desăvârșirea din cer (*Ita etiam alia terra sanctos quosque suscipiens, verae et aeternae legis institutionibus eos prius imbuat et informet, quo facilius etiam illis caeli perfectis, et quibus addi jam nihil potest, institutis potiantur; in quo vere erit illud quod aeternum dicitur Evangelium, et Testamentum semper novum quod nunquam veterascet*),⁶³ alteori evanghelia eshatologică „celui care trebuie să-i fie descoperită la sfârșitul veacurilor” (*cui aeterno Evangelio convenire videbuntur etiam illi aeterni anni*),⁶⁴ „când va trece umbra și adevărul va veni, când moartea va fi distrusă și veșnicia redată” (*quod tunc revelandum est cum umbra transierit et veritas venerit, et cum mors fuerit absorbita et aeternitas restituta*)⁶⁵, alteori evanghelia propovăduită îngerilor.⁶⁶

Pentru Origen, transformarea evangheliei istorice în evanghelia spirituală înseamnă trebuința de a interpreta Noul Testament în același fel ca Vechiul Testament-ca o anticipare. Părintele Florovsky remarcă faptul că această orientare de bază spre viitor, spre ceea ce trebuie să vină, „implică o devalorizare clară și hotărâtă a trecutului, a ceea ce s-a întâmplat”.⁶⁷ Ea implică, de asemenea, „o nivelare fundamentală a întregului proces temporal care nu este decât natural, pentru că întregul temporal nu este decât un simbol al veșniciei și poate să irupă în orice moment în veșnicie. Întreaga metoda «alegorică» de interpretare sau mai curând simbolică, implică o

⁶² *Ibidem.*

⁶³ Origenes, *De princ. III, 8*, P.G., 11, col. 341 A.

⁶⁴ Idem, *Comment. In Epist. ad Rom. Lib. I, 4*, P.G. 14, col. 847B.

⁶⁵ *Ibidem.*

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ Georges Florovsky, *op. cit.*, p. 350.

oarecare egalitate a celor două împărțiri istorice: ele sunt două într-un fel decisive, dar provizorii, și trebuie să fie interpretate ca atare. Ambele nu sunt decât „umbre“, dar într-un sens diferit”.⁶⁸

Fiind inventată mai întâi în vederea interpretării făgăduinței, metoda alegorică „nu putea să se potrivească cu misiunea nouă: un exeget creștin trebuia să interpreteze o împlinire. Cu alte cuvinte un alegorist creștin aborda Evanghelia ca și cum n-ar fi fost nimic mai mult decât Legea; el aborda Noul Testament ca și cum ar fi fost vorba încă de Vechiul Testament; aborda împlinirea ca și când nu ar fi fost decât o făgăduință. Exista desigur o făgăduință ulterioară în împlinire; totuși faptul însuși al împlinirii n-ar fi trebuit neglijat. Asupra acestui punct metoda «alegorică» era condamnată la insuficiență [...]. Era o abordare tipic elenistică, căci litera goală și relatarea evenimentelor care privesc pe Iisus nu prezintă întreaga vedere a adevărului. Putem arăta într-adevăr celor ce au o înțelegere rațională a Scripturii că fiecare din ei este un simbol al altui lucru”.⁶⁹ Trebuie să urcăm, după cum arată Origen, de la relatările înseși la lucrurile pe care ea le simbolizează⁷⁰.

„Istoria sau relatarea nu este decât un punct de plecare. Începem cu Iisus al Evangheliei, cu răstignirea Sa, dar scopul trebuie să fie ajungerea la vederea slavei divine”⁷¹. Spre acest scop, umanitatea lui Iisus nu este decât prima treaptă, cea mai de jos, a înțelegerii noastre spirituale, care trebuie depășită⁷². Concluziile Părintelui Florovsky sintetizează tot ceea ce am expus mai sus cu dovezi concrete din opera lui Origen despre dimensiunea revelației și a mântuirii în Hristos la Origen. Deși vrea să păstreze învățătura tradițională despre Hristos, Dumnezeu și om, hristologia lui Origen se dovedește însă „marcată total de interesele lui subiective și de schemele gândirii lui”.⁷³

⁶⁸ *Ibidem*, pp. 350-351.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 351.

⁷⁰ Idem, *Der Johanneskommentar*, VI, 2, în GCS, Bd. IV, pp. 107-108; X, 4, p. 174.

⁷¹ G. Florovsky, *op. cit.*, p. 351.

⁷² Origenes, *Der Johanneskommentar*, XIX, I, în GCS, Bd. IV, pp. 298-299.

⁷³ A. Grillmeier, *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*, Bd. I. 3. verb. und erg. Aufl., Freiburg im Breisgau, 1990, p. 270.

**The Dimension of the divine revelation
and of salvation in Christ in Origen's writings**

Conf. Dr. Vasile CRISTESCU

The author of the theological research "The Dimension of the divine revelation and of salvation in Christ in Origen's writings" Conf. Dr. Vasile Cristescu presents the main aspects of the dogmatic teachings on revelation in the Origen's writings. The great ecclesial writer is a pioneer in the theology of the Logos and of the revelation of Christ in the Church. The author also analyses the Greek terms concerning the revelation: epifaneia, parousia etc.